

El procés immigratori a les Balears:

característiques geodemogràfiques actuals i reptes de futur

Pere A. Salvà i Tomàs

Catedràtic de Geografia Humana de la UIB

1. Introducció: el procés immigratori a les Illes Balears

Les Illes Balears han passat de ser terres d'emigrants a convertir-se els darrers cinquanta anys en un territori definit fins aleshores pel seu potencial de crida per una important allau immigratòria. D'altra part s'ha passat d'una quasi exclusiva immigració d'origen d'altres comunitats autònomes espanyoles a una tipologia migratòria que és cada vegada més complexa, especialment amb la recent arribada d'un important nombre d'immigrants d'origen estranger. Aquesta immigració estrangera, que inicialment fou bàsicament de motivació residencial, s'ha diversificat amb l'arribada de nous immigrants de tipus laboral. L'etapa de la immigració peninsular ha estat superada per nous models migratoris en els quals cada vegada és més important la presència d'una immigració estrangera que s'ha diversificat en els seus tipus, orígens i motivacions.

El 2008 la xifra dels migrants nascuts a altres comunitats autònomes espanyoles empadronats a les Balears fou de 247.391 persones, que representen el 23,10 per cent de la població balear. Aquesta dada és el resultat de l'agregació dels migrants procedents d'altres indrets de l'Estat espanyol, que experimentaren un relatiu ressorgiment els darrers deu anys de bonança econòmica. El 2008 aquests migrants presenten una major complexitat en relació al seu origen i la darrera destinació de procedència, ja que una important part són migrants de segona i/o tercera etapa. Són persones que s'han mobilitzat segons l'atracció de les àrees econòmicament dinàmiques de l'Estat espanyol. Aquests immigrants espanyols han experimentat un canvi de perfil i característiques en relació a les primeres onades dels immigrants dels anys seixanta i setanta. Del migrant rural s'ha passat a un nou perfil de migrant de tipus interurbà que presenta una major qualificació. Els darrers immigrants arribats componen un tipus de flux migratori molt més dinàmic que es mou en funció del

dinamisme econòmic de les àrees de destinació i/o atracció.

Quant a la immigració d'estrangers, les Illes Balears es poden considerar com un laboratori d'anàlisi per l'estudi de fenòmens de convergència dual on conflueixen direccions i característiques distintes. Aquest model migratori dual es pot sintetitzar a través d'un seguit de jocs de dualitats de diferent significat econòmic i social:

- a) Per les direccions dels fluxos migratoris. Cal distingir dos corrents bàsics: El flux nord-sud i el flux sud-nord, el que es pot resumir a través de l'expressió de la migració de rics i pobres.
- b) Per les diferents motivacions per migrar. Fluxos migratoris de motivació residencial i fluxos migratoris de motivació laboral.
- c) Per la qualificació de les ocupacions en les quals treballen a les Illes. Migració laboral qualificada i migració laboral menys qualificada.
- d) Per la situació legal en la qual es troben els migrants. Migrants regularitzats i migrants no regularitzats o "sense papers". Aquesta situació és clau per a un important segment dels nous immigrants estrangers ja que un immigrant "sense papers" o indocumentat és un "mort civil", persones que no són ciutadanes sinó sols usuàries de serveis.
- e) Per la situació enfront de la població resident a les Illes Balears, que es pot sintetitzar a través de les situacions de complementarietat vs. competència. Una part significativa del col·lectiu dels migrants representa una situació de complementarietat. Bàsicament en el cas dels migrants de motivació laboral-econòmica del sud que representen un paper de complementarietat ja que treballen en aquelles ocupacions que els

residents rebutgen. L'altra part del migrants representen una situació de competència. Es tracta de manera generalitzada del migrants del nord, els procedents de l'Europa industrialitzada, generalment més qualificats, que competeixen en el mateix segment d'ocupacions que la població resident.

D'aquesta manera les Illes Balears s'han convertit en un espai de cruïlla en la qual conflueix una mobilitat humana, on conviuen immigrants rics i pobres. Són un exemple de la complexa mobilitat humana de la Mediterrània. D'una exclusiva immigració residencial d'europaus de tipus d'oci, descans i retir, arribada des de la dècada dels anys setanta, que conformava un model tipus "Nova Florida", s'ha derivat cap a un nou model migratori en el qual cada vegada és més important la presència d'immigrants laborals tant d'origen europeu com extraeuropeu, situació que es pot considerar com a manifestació del fenomen tipus "Nova Califòrnia". El fenomen de "Nova Florida" constitueix un model migratori en el qual domina la motivació residencial no laboral dels migrants. Bàsicament es compon de fluxos de migrants d'edats adultes madures i grans, majoritàriament rendistes i retirats que tenen com a motivació bàsica la recerca d'espais residencials on ubicar les seves residències. El flux dels migrants estrangers de la fase de "Nova Florida" s'inicia de manera significativa a partir dels anys setanta. La seva intensificació s'ha de relacionar amb la imatge de les Balears percebuda a través de les visites turístiques, que incideix sobre la decisió d'eligir-les com a lloc de residència per un important col·lectiu de rendistes i retirats, que en una primera fase empraren els habitatges actuals com de segona residència. Aquest flux migratori residencial es va intensificant els anys vuitanta i molt especialment a la dècada dels anys noranta. La composició de la immigració

estrangera canvia de manera important des de la dècada dels anys noranta. Comença una nova fase immigratòria, que denominem "Nova Califòrnia" que representa una evolució des de l'anterior model migratori basat en el consum cap a un nou model migratori, conseqüència de la conversió de les Illes en un espai d'alt creixement econòmic i d'increment de l'ocupació, d'alt dinamisme en les inversions i d'incidència de les noves tecnologies de les comunicacions. Aquests factors, d'una part, provoquen una important demanda d'ocupacions qualificades tant de tècnics com d'executius i empresaris i, d'una altra, conformen les Illes Balears com un territori amb importants dèficits de mà d'obra per a ocupacions menys qualificades.

L'anàlisi del pes de la immigració arribada a les Illes Balears ens mostra que fins ara representa un factor clau pel creixement absolut de la seva població total, sobretot els darrers decennis. La població de les Illes Balears l'1 de gener de 2008 fou, segons el Padró Municipal de Població, de 1.071.221 habitants, xifra que comparada amb la corresponent el 1996 representa un creixement absolut entre ambdues fonts de 310.842 habitants. Si tenim en compte que el creixement natural (diferència entre els naixements i les defuncions) al llarg d'aquest període ha estat de 32.465 persones, el saldo migratori assoleix la xifra de 278.377 habitants, que representen el 89,56 per cent del creixement absolut de la població balear.

2. De l'alt predomini de residents comunitaris europeus a la importància dels immigrants extracomunitaris

L'avaluació del nombre real d'immigrants estrangers arribats a les Illes Balears és una tasca difícil i complexa a causa de l'alta mobilitat, d'una part, i de la problemàtica de les

informacions estadístiques de les administracions oficials amb competència en la temàtica migratòria, de l'altra. D'aquesta manera el padró de població de l'1 de gener del 2008 registra contingent d'estrangers empadronats de 222.331 persones, xifra que representa el 20,75 per cent de la població total de les Illes Balears. Però si considerem les xifres que publica el Ministeri de Treball i Immigració que inclouen només aquelles persones estrangeres amb tarja o autorització de residència en vigor el 31 de desembre de 2007 la xifra es redueix a 166.936 estrangers.

L'evolució del nombre de nous immigrants estrangers ha experimentat un augment considerable els deu darrers anys. Paral·lelament s'ha incrementant el seu pes en relació a la població total. D'un 4,22% assolit el 1996 amb uns 32.000 estrangers ha passat a representar més d'una cinquena part dels residents el 2008 (vegeu quadre 1 i figures 1 i 2). Els increments esmentats impliquen que les Balears registrin el percentatge més alt de presència d'estrangers de totes les comunitats autònomes espanyoles. A pesar que la gran concentració dels estrangers en xifres absolutes es registren a les comunitats autònomes de Madrid, Catalunya i Comunitat Valenciana, el pes dels estrangers en relació a la població total implica que les Illes Balears, amb un percentatge superior al 20%, assoleixin el primer lloc, seguides per la Comunitat Valenciana, Madrid i Múrcia (vegeu fig. 3). Aquest índex ens mostra la pressió que pot exercir el fenomen de la immigració sobre l'increment de la demanda de serveis bàsics.

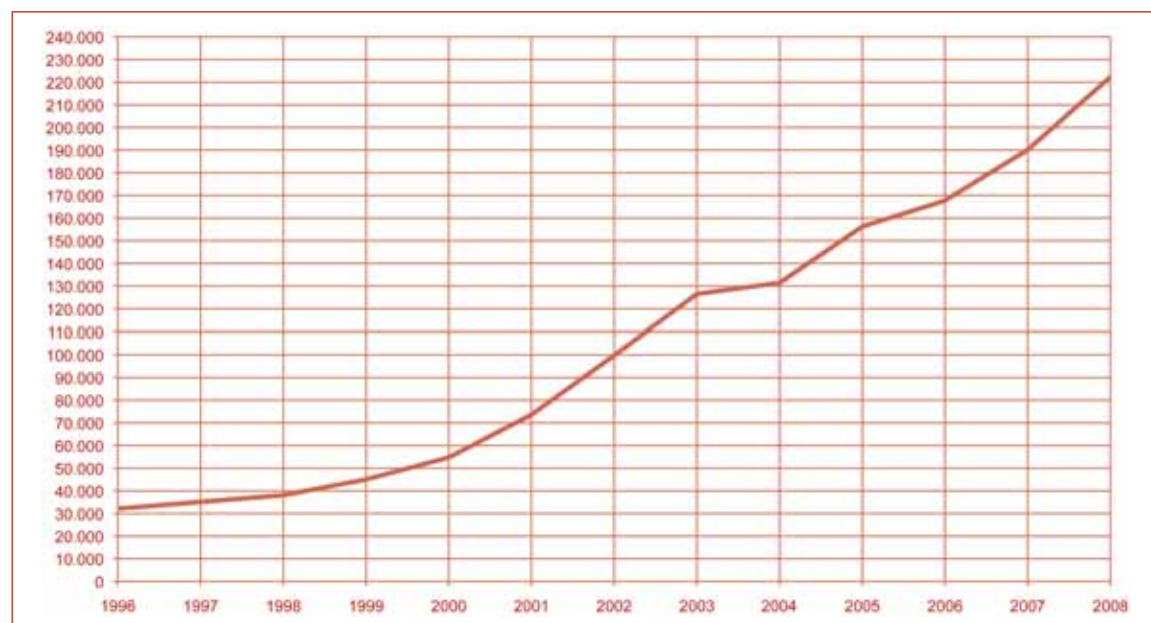
La taxa de presència de residents estrangers (nombre d'estrangers / total dels habitants no estrangers per cent) és de 26,19 estrangers per cada 100 habitants de nacionalitat espanyola. El col·lectiu d'immigrants estrangers de motivació econòmica i/o laboral es caracteritza endemés per la seva alta mobilitat. Es mou

Quadre 1. EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA I EL SEU PES SOBRE LA POBLACIÓ TOTAL. ILLES BALEARS. 1996-2008

Anys padró / cens	Població total	Núm. d'estrangers	Percentatge estrangers / total
1996	760.379	32.102	4,22
1998	796.483	38.098	4,78
1999	821.820	45.017	5,48
2000	845.630	54.729	6,47
2001	878.627	73.614	8,37
2002	916.968	99.744	10,87
2003	947.361	126.505	13,35
2004	955.045	131.423	13,76
2005	983.131	156.270	15,89
2006	1.001.062	167.751	16,76
2007	1.030.650	190.170	18,45
2008	1.071.221	222.335	20,75

Font: Elaboració personal a partir de l'INE/IBAE.

Fig. 1. EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA EMPADRONADA A LES ILLES BALEARS. 1996-2008 (1 de gener de cada any)

segons la dinàmica econòmica i molt especialment per la potencialitat de determinades àrees geogràfiques en les ofertes de llocs de feina. Està format bàsicament per persones que arriben a les Illes amb l'objectiu de trobar una ocupació laboral, però que poden implicar processos de canvis residencials i/o retorn als seus llocs d'origen i/o de major dinàmica econòmica si no gaudeixen de feina. Aquest

darrer és un col·lectiu que es troba en general en una situació no regularitzada.

A les Balears es pot observar un cert equilibri de pesos entre els originaris dels diversos països de la Unió Europea-27 i els procedents de països extracomunitaris. El 2008 113.330 persones eren originaries de països que conformen en l'actualitat la UE-27, xifra

Fig. 2. EVOLUCIÓ DEL PES DELS ESTRANGERS SOBRE LA POBLACIÓ TOTAL DE LES BALEARS. 1996-2008

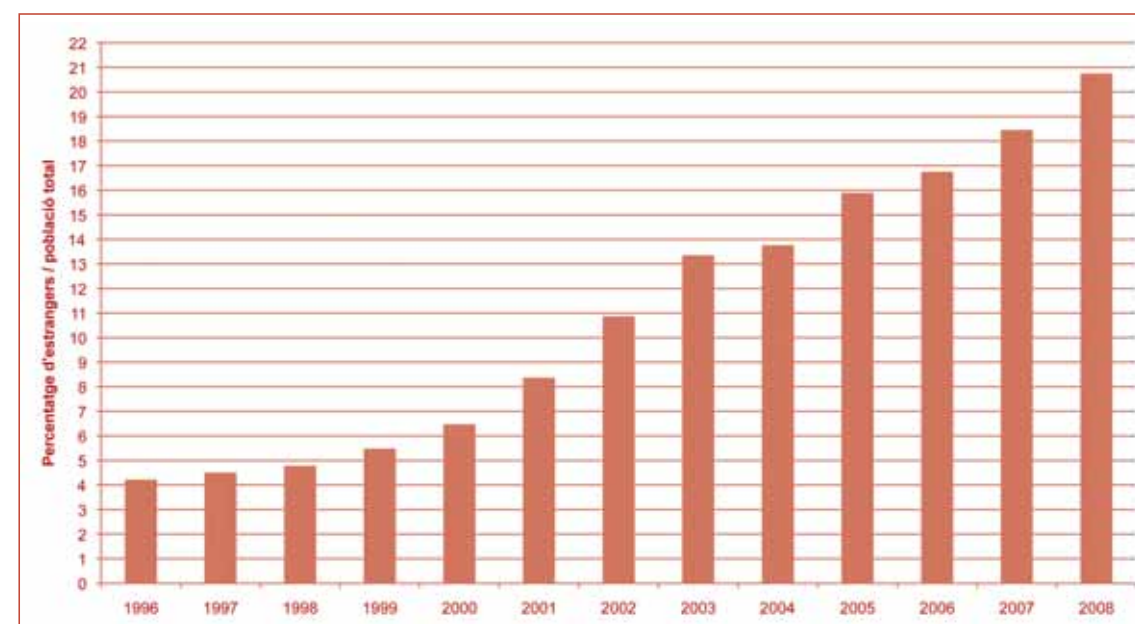
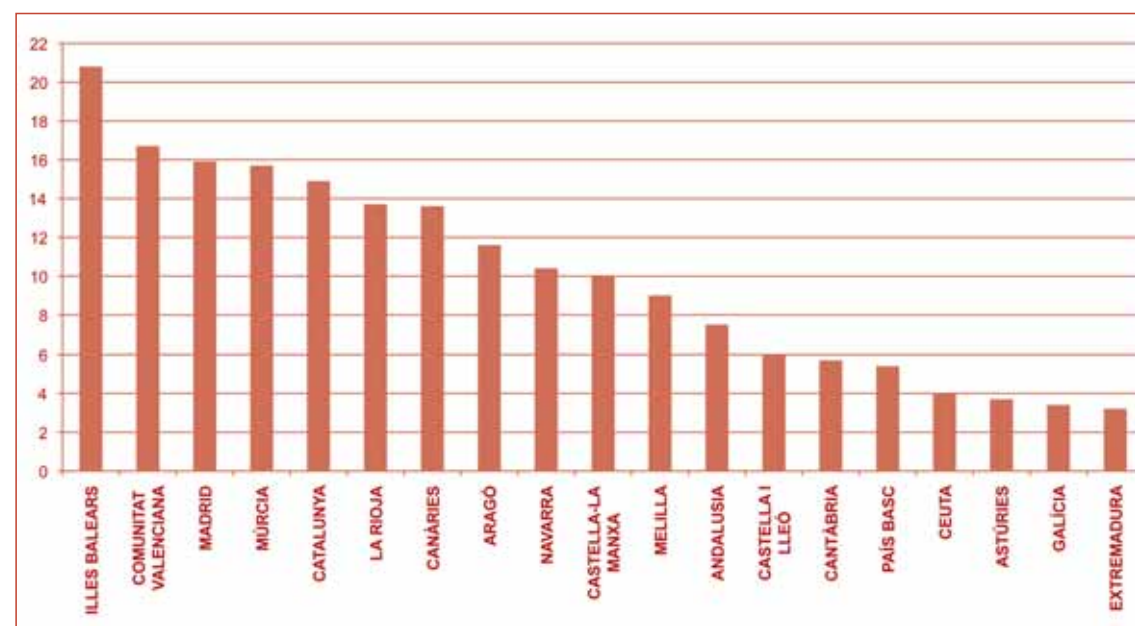

Fig. 3. RELACIÓ DEL NOMBRE D'ESTRANGERS I POBLACIÓ TOTAL (PERCENTATGE) A LES COMUNITATS AUTÒNOMES ESPANYOLES. 2008

que representa el 50,97 per cent del total dels residents estrangers, índex que ha experimentat un important increment en funció de la importància dels col·lectius dels búlgars i romanesos residents a les Illes Balears. De tota manera cal assenyalar que si bé encara és significativa la presència del

col·lectiu dels europeus comunitaris, el percentatge de presència de residents de la Unió Europea a les Illes Balears ha experimentat una reducció progressiva des de mitjans de la dècada dels anys noranta del segle xx com a conseqüència de l'important increment de l'arribada d'immigrants africans i

llatinoamericans que registra un important creixement molt especialment des de 1996. L'arribada d'immigrants de diversos països llatinoamericans ha superat en el nombre global als provinents dels països africans. El col·lectiu d'immigrants africans, que fou dominant entre els extracomunitaris en la dècada dels vuitanta i principis dels noranta del segle xx, experimenta un recés dels percentatges en relació a la importància gaudida en èpoques anteriors. El 2008 els migrants africans empadronats representa-

ven el 13,51% del total de la població estrangera. Aquesta pèrdua de pes percentual es deu al constant augment de l'arribada de migrants llatinoamericans, que experimenta una intensificació important els deu darrers anys, i representa el 2008, el 30,07% del total dels estrangers residents a les Illes Balears (vegeu quadre 2 i figura 4).

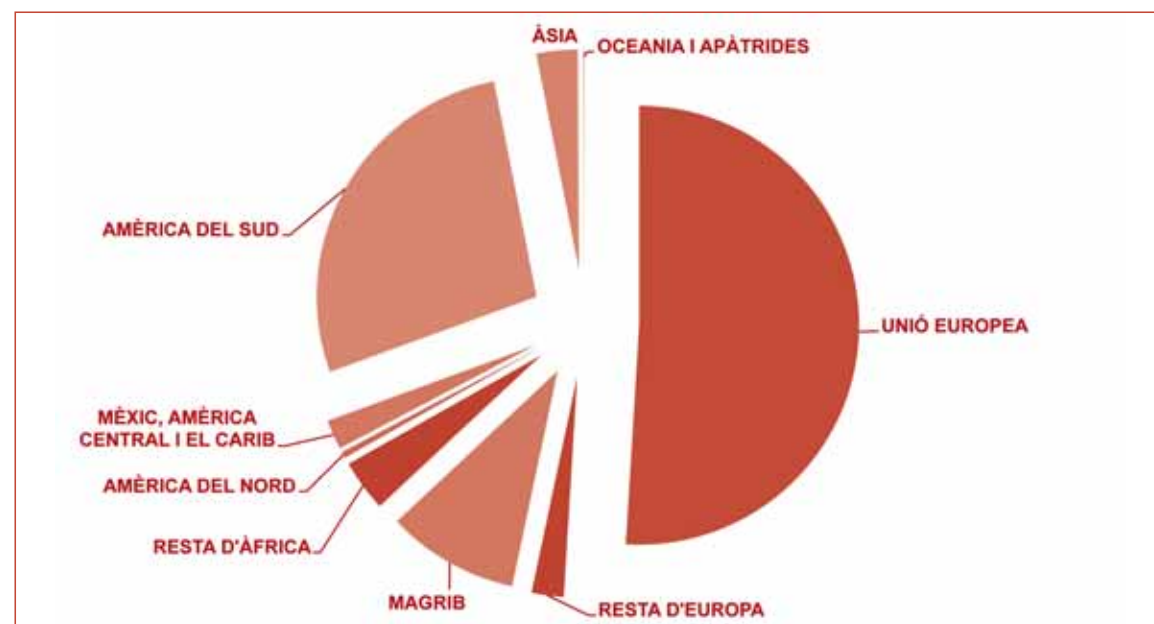
La distribució dels residents estrangers per nacionalitats ens mostra que el 2008 la suma dels immigrants de les quinze nacionalitats

Quadre 2. Procedència dels estrangers residents a les Illes Balears. 1 de gener de 2008

Àrees d'origen	Núm. d'immigrants	Percentatge total població
Unió Europea-27	113.330	50,97
Europa no comunitària	5.201	2,34
Total Europa	118.531	53,31
Magrib	21.592	9,71
Resta d'Àfrica	8.435	3,80
TOTAL ÀFRICA	30.027	13,51
Amèrica del Nord	998	0,45
Amèrica Central i Carib	4.818	2,17
Amèrica del Sud	61.041	27,45
TOTAL AMÈRICA	66.857	30,07
Àsia	6.726	3,03
Oceania	190	0,08
TOTAL ESTRANGERS	222.331	100,00

Font: Elaboració personal a partir del padró de població. 2008. INE.

Fig.4. DISTRIBUCIÓ DELS ESTRANGERS RESIDENTS A LES ILLES BALEARS PER GRANS ÀREES DE PROCEDÈNCIA. 2008

més nombroses concentra el 79,07% del total dels estrangers residents a les Balears (vegeu figures 5 i 6). Entre aquests existeix un predomini clar dels residents d'origen alemany que representen el 15,35% del total dels estrangers empadronats, resultat del seu increment progressiu a partir de 1986. El segon lloc és ocupat actualment pels residents estrangers originaris del

Regne Unit que assoleixen el 9,91%, seguits molt de prop pels originaris del Marroc amb un percentatge del 9,43%. Entre els altres quinze països principals destaca pel seu important increment el cas dels italians (6,36%), equatorians (6,05%) i argentins (5,53%). La resta del grup de les quinze nacionalitats principals registra percentatges inferiors al 5% i destaquen per ordre

Fig. 5. PRINCIPALS NACIONALITATS DELS RESIDENTS ESTRANGERS A LES ILLES BALEARS (TOP-15). 2008

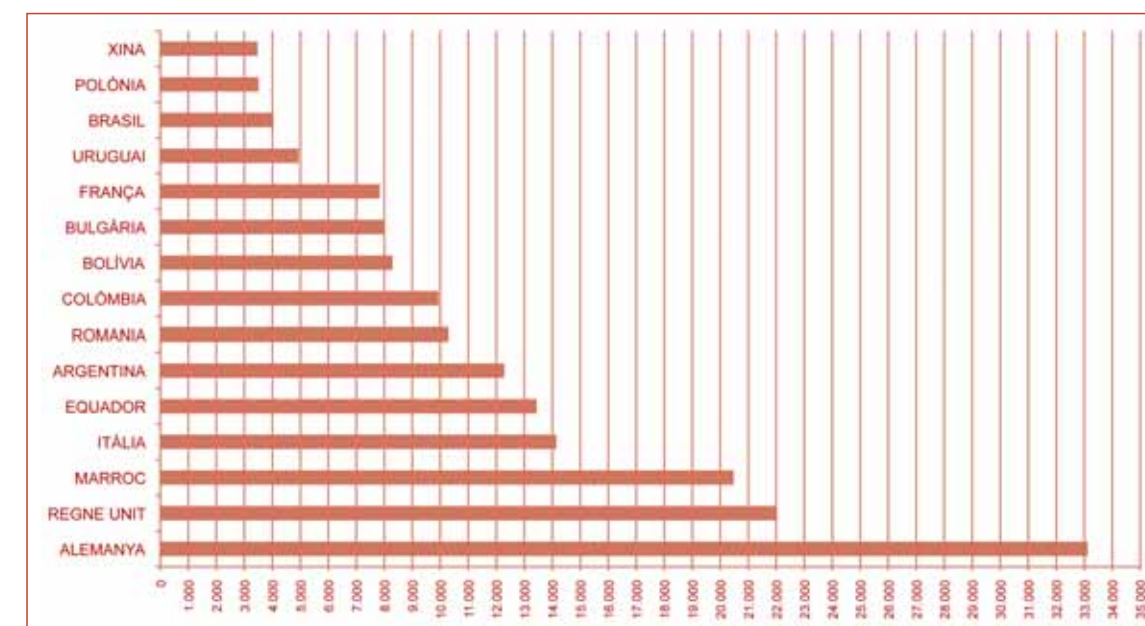
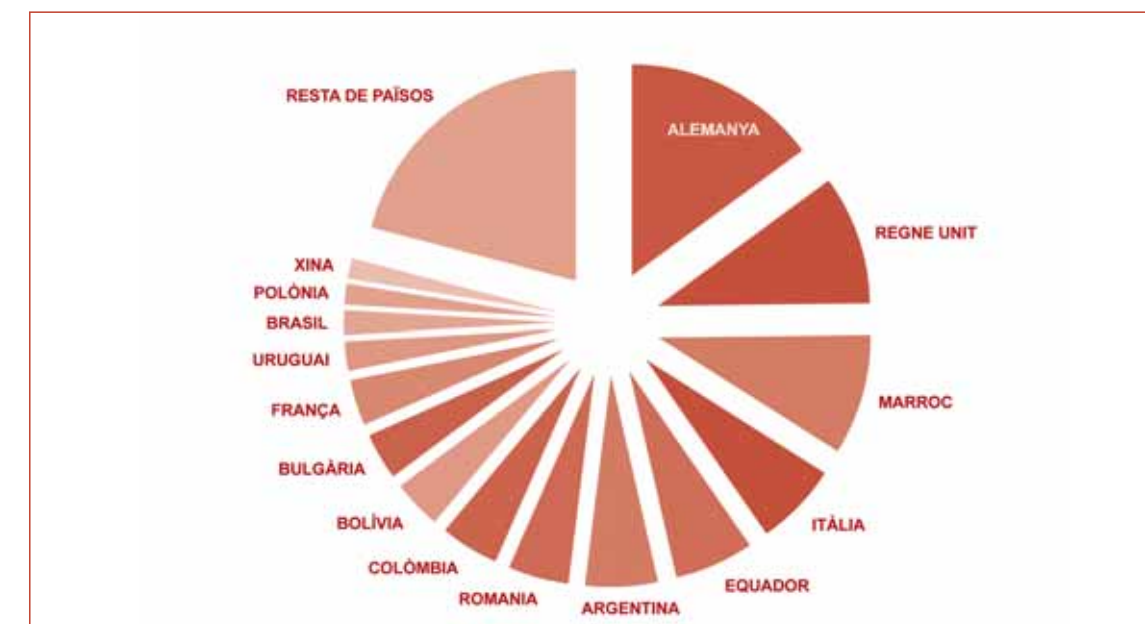

Fig. 6. DISTRIBUCIÓ DELS ESTRANGERS RESIDENTS A LES ILLES BALEARS PER PRINCIPALS NACIONALITATS. 2008

d'importància els immigrants procedents de Romania, Colòmbia, Bolívia, Bulgària, França, Uruguai, Brasil, Polònia i la Xina (vegeu figura 6). Aquest patró de distribució dels estrangers per nacionalitats és prou diferent al que es registra a nivell global d'Espanya. Mentre que en el cas de les Illes Balears el model migratori de tipus "Nova Califòrnia" implica encara avui un predomini dels residents alemanys i britànics, entre els quals tenen una especial significació els migrants residencials no laborals que es combinen amb altres d'extracomunitaris de tipus laboral i econòmic, en el patró migratori de l'Estat espanyol sobresurten molt especialment els migrants procedents de països extracomunitaris de motivació econòmica i laboral.

3. La composició de la immigració estrangera per sexe i edat

La distribució dels migrants estrangers per sexes mostra importants contrastes segons els continents i/o grans àrees d'origen (vegeu quadre 3). El 2008 es comprova un important canvi en la composició per sexes, ja que dominen els homes en el conjunt dels residents estrangers a les Balears. El col·lectiu dels

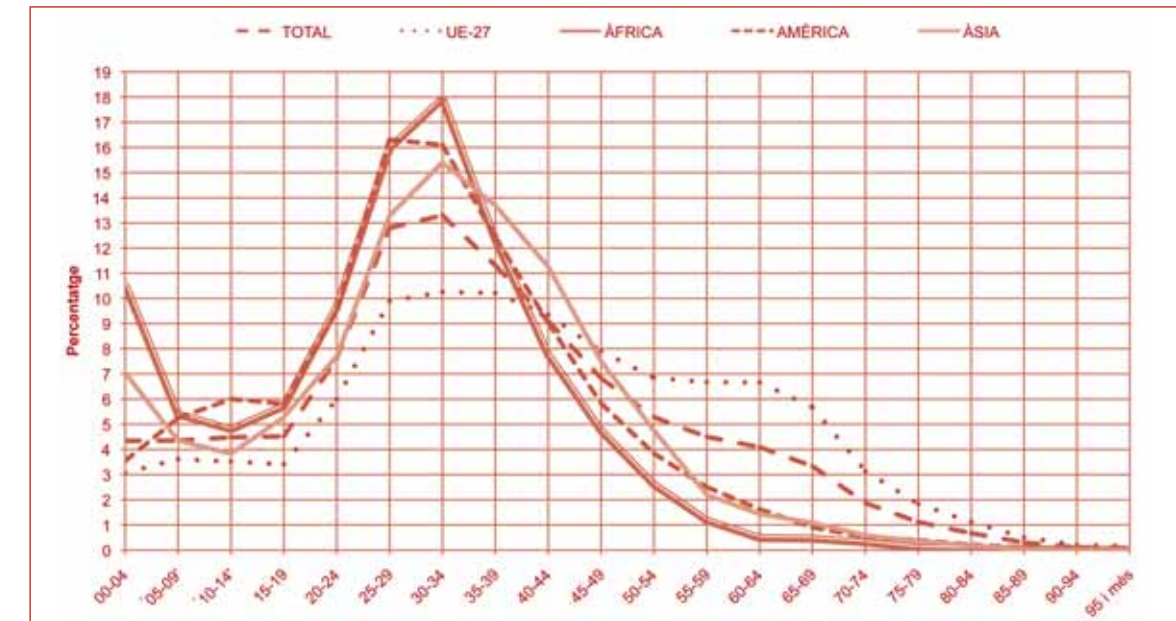
homes abasta el 52,06% del total dels estrangers. Aquest fet és conseqüència de la major arribada d'homes tant en el contingent procedent dels nous països europeus comunitaris (Bulgària i Romania) com del grup de països no europeus o extracomunitaris. En conseqüència, la composició per sexes dels immigrants procedents de la UE-27 registra una distribució en la qual el 50,88% del total són homes. Per tant s'ha superat el domini femení d'èpoques anteriors que es relacionava, d'una part, amb l'alt índex de feminització de les ocupacions en el sector turístic i/o complementari, i de l'altra, amb una major presència de dones d'edats madures i velles de més 55 anys entre els immigrants residencials no laborals pels efectes diferencials entre ambdós sexes en l'esperança de vida. El 2008 el domini femení sols és molt notable en el cas dels immigrants que provenen de diferents països d'Amèrica Central i del Carib, d'Amèrica del Sud i de l'Europa no comunitària. En el grup d'immigrants provinents d'Amèrica Central i del Carib el 59,92% són dones, mentre que atenyen el 52,51% en el cas de l'Amèrica del Sud. Ambdós casos s'han de relacionar amb una immigració laboral femenina dedicada de manera significativa a serveis personals i/o domèstics. Aquesta composició per sexes relativa als estrangers

Quadre 3. Distribució de la immigració estrangera per sexes. Illes Balears. 2008

Àrees de procedència	Homes	Dones
Unió Europea-27	50,88	49,12
Europa no comunitària	43,45	56,45
TOTAL EUROPA	50,56	49,44
Magrib	65,37	34,63
Resta d'Àfrica	72,93	27,07
TOTAL D'ÀFRICA	67,50	32,50
Amèrica del Nord	51,20	48,80
Amèrica Central i Carib	40,08	59,92
Amèrica del Sud	47,49	52,51
TOTAL AMÈRICA	47,01	52,99
ÀSIA	59,92	40,08
OCEANIA	45,26	54,74
TOTAL	52,06	47,94

Font: Elaboració personal

Fig.7. PERFILS D'EDATS DELS ESTRANGERS RESIDENTS A BALEARS. 2007

d'Amèrica i de l'Europa no comunitària es capgirarà completament en el cas de la immigració procedent de països africans i asiàtics en la qual dominen els homes. Destaca el pes molt significatiu dels immigrants estrangers originaris d'Àfrica on els homes atenyen el 67,50% del total, i destaquen especialment els migrants procedents de l'Àfrica subsahariana on els homes arriben a representar-ne el 72,93%. En el cas dels asiàtics els homes representen el 59,92%.

En el cas de l'anàlisi dels perfils per grups d'edats de la immigració estrangera també es detecten diferències segons les àrees de procedència i les tipologies dels residents segons les motivacions de la migració. Bàsicament es poden establir dos grans perfils bàsics que contraposen dues tipologies d'estructures per edats que corresponen als residents provinents de països desenvolupats i els migrants que conformen el corrent sud-nord, provinent de països extracomunitaris. El perfil global dels migrants residents a les Illes Balears presenta una corba en la qual els màxims es troben entre els 25 i 39 anys a la frontera entre els adults joves i adults madurs. És la compen-

sació entre el pes dels europeus amb el dels restants països extracomunitaris en els quals dominen les persones d'edats adultes joves (vegeu fig. 7).

El perfil per edats que representen els immigrants procedents de la Unió Europea-27 es conforma per una corba en la qual dominen els adults madurs i les persones grans, ja que l'edat mitjana supera els 45 anys. A pesar d'aquesta afirmació es pot observar que el perfil d'aquests immigrants europeus presenta dos màxims. Un primer, entre els 30 i els 44 anys, que correspon a l'augment progressiu de l'arribada de migrants europeus qualificats assalariats i dels menys qualificats de la darrera integració de Bulgària i Romania. El segon màxim es pot observar entre els 55 i els 64 anys, una part dels quals formen part del contingent internacional de migrants de retir i l'altra part són majoritàriament empresaris que han establert negocis a les Illes.

L'actual conformació dels perfils d'edats dels europeus ha registrat un cert rejuveniment en relació amb les anàlisis de les estructures de la població estrangera per edats corresponents

a anys anteriors. D'una estructura en la qual dominaven edats a partir dels 55 anys s'ha passat a l'actual perfil de doble màxim. És la conseqüència de l'augment de l'arribada d'immigrants europeus de tipus laboral. Actualment el 25,95% dels residents procedents de la Unió Europea-27 tenen 55 anys i més; el 24,10%, entre 40 i 54 anys; i un 30,36%, entre 25 i 39 anys. D'altra banda, els grups d'edats entre 15 i 24 anys representen el 9,40% i els joves de menys de 15 anys assoleixen un 10,20%, i experimenten aquests darrers una petita pujada a causa de l'arribada de parelles estrangeres adultes joves amb infants petits.

El primer grup correspon a un contingent important de persones d'edats adultes madures i velles entre les quals dominen els residents de tipus no laboral de motivació basada en l'oci, descans i retir. Aquest grup, compost per retirats, rendistes, pensionistes i prejubilats conformen el que es denomina la migració internacional de retir, si bé també inclouen grups d'empresaris, especialment en els grups d'edats més joves. Altrament, en el grup de 40 a 54 anys destaca una immigració empresarial constituïda per empresaris, agents immobiliaris, directius d'empreses de serveis i/o professionals que desenvolupen les seves activitats a través del teletreball. Àdhuc els integrants dels grups d'edats dels 25 als 39 anys corresponen essencialment als integrants d'una immigració laboral d'assalariats, generalment qualificada, si bé cal assenyalar els efectes dels nous immigrants laborals arribats de Bulgària i Romania, ara integrats a la UE-27. El perfil adult jove apareix clarament reflectit a la corba dels grups d'edats dels immigrants africans, asiàtics i llatinoamericans. És indicatiu d'una immigració de tipus laboral d'edats actives joves. El màxim registrat es troba en el grup d'edats de 25 a 29 anys i de 30 a 34 anys, intervals on es concentra el 60% dels migrants. En el cas dels africans i asiàtics des-

taca el pes dels joves d'edats inferiors als 15 anys, fet que s'ha de relacionar, d'una part, amb els processos de reunificació familiar amb l'aportació de fills i, de l'altra, amb l'increment dels naixements de fills de mares africanes.

Com a conseqüència del que s'ha esmentat en els apartats anteriors, les piràmides de població per sexe i edat de la població immigrant presenten grans diferències segons els llocs i/o les regions d'origen dels migrants. La piràmide que representa el total de la immigració estrangera presenta una forma en la qual destaca l'important bombament en els grups d'edats adultes joves i madures entre els 25 i els 54 anys, conseqüència de l'arribada d'una migració laboral important formada per adults joves entre els 25 i 39 anys. Al mateix temps destaquen els percentatges que es concentren en els paràmetres que representen les edats superiors, causa de l'agregació dels integrants de la migració internacional de retirats d'edats superiors als 55 anys. Emperò les majors diferències es registren en comparar les quatre piràmides que corresponen a les estructures per sexe i edat dels residents estrangers procedents de la Unió Europea-27, del col·lectiu africà, del contingent dels llatinoamericans i dels procedents de països asiàtics. La piràmide que representa els residents estrangers de la Unió Europea-27 presenta un cert equilibri entre les dones i els homes, però amb una presència de dos anells que alternen en paràmetres molt eixamplats. Destaca una incidència menor de la població jove de menys de 15 anys, però destaca la presència important d'immigrants d'edats entre els 30 i 39 anys. La importància del sexe femení es pot observar en el grup d'edats de 25 a 29 anys, en la qual la seva major presència correspon a ocupacions exercides molt generalment per les dones en el món del turisme i l'oferta complementària. La segona característica és la importància dels paràmetres a partir dels 55

anys, conseqüència de l'acumulació de residents d'edat avançada que de manera majoritària són europeus comunitaris i suïssos que formen part de la immigració de motivació residencial no laboral. La piràmide que representa els residents estrangers africans és característica d'una immigració dominada pels homes, que es troben de manera majoritària entre els 25 i 34 anys. Les bases ja mostren l'aportació de fills per l'agrupació familiar, fet que també es pot comprovar pels paràmetres que representen les dones entre els 20 i 34 anys. La forma global de la piràmide que representa els immigrants llatinoamericans és prou diferent. En aquest cas es pot observar que dominen els grups d'edats de 25 a 39 anys i, encara que les dones tenen un pes més important, és més equilibrada entre ambdós sexes. En el cas de la piràmide que representa els residents asiàtics també es pot observar el predomini dels homes sobre les dones, si bé més equilibrat que en el cas dels africans. Dominen també els grups d'edats entre els 25 i 39 anys. A les tres darreres piràmides corresponents als estrangers africans, asiàtics i llatinoamericans és dona una absència quasi absoluta de persones grans, que s'ha de relacionar que la gent emprenedora i, per tant, que decideix emigrar sempre és a les edats adultes joves.

4. La immigració des de la Unió Europea: de l'exclusivitat residencial a la complexitat de tipologies amb una important presència d'immigrants laborals

Els immigrants empadronats l'1 de gener de 2008 originaris dels diferents països de la Unió Europea-27 eren 113.330, xifra que representa la meitat del total dels estrangers residents a les Balears. A l'actualitat els fluxos migratoris provinents de la UE-27 es conformen en diverses tipologies migratòries

de motivacions diferenciades. A la immigració residencial no laboral s'han anat agregant migrants laborals de tipus qualificat i d'altres de menys qualificats, especialment amb els originaris dels països de les darreres ampliacions.

La immigració de motivació residencial no laboral es pot diferenciar per les tipologies següents:

- a) La migració internacional de retir (MIR - Retirement International Migration) composta per rendistes, pensionistes, prejubilats, i retirats i/o jubilats, que poden ser residents permanents o temporals de llarga estada, sempre superior als tres mesos anuals. Es localitzen tant en urbanitzacions residencials noves com en els nuclis de població tradicional o àrees rurals. Existeix una interrelació alta entre l'evolució de les Balears com a destinació turística i l'evolució en els grups d'edats dels turistes que ens visiten. El desenvolupament turístic ha propiciat un creixement paral·lel del sector de la construcció que ha implicat un augment important de les oportunitats de tenir accés a una propietat residencial a través de l'oferta immobiliària. Aquest fet ha implicat que un segment dels estrangers arribats a les Balears com a turistes poguessin accedir a la compra de residències secundàries que en el moment de la jubilació s'han convertit en residències permanents habituals i/o principals. Es conformen d'aquesta manera les pautes del procés que mostra com ser turista més comprador d'un habitatge a les Illes implica convertir el turista actual en un futur resident estranger. És una forma de consum residencial nou, procés que implica que les Balears han passat a formar part d'una demanda lligada a noves tendèn-

cies de les preferències residencials i de comportaments territorials de la nova societat europea de finals del segle xx i inicis del xxi.

- b) Residents estrangers que canalitzen les seves activitats a través del teletreball, que ha registrat una expansió important com a forma de treball nova lligada a la introducció d'innovacions tecnològiques en el camp de la ciència informàtica i les telecomunicacions (Internet, telefonia mòbil, telefonia fixa, videoconferència, fax...). Aquesta modalitat permet treballar i/o fer el seguiment del control dels negocis i/o de les empreses des de la residència a les Illes Balears sense la necessitat de desplaçaments continus.
- c) Residents estrangers d'alt poder econòmic que implica la compra de grans propietats rurals i/o edificis urbans de valor historicomonumental important i/o localitzat en sectors de gran valor paisatgístic.

D'altra part, els efectes de la promoció turística també han implicat una intensificació del coneixement internacional de les oportunitats laborals i/o possibilitats de negocis que generen les Balears. El mercat laboral que genera el turisme i les activitats complementàries han propiciat d'aquesta manera l'arribada d'un important nombre d'immigrants estrangers provinents dels diferents indrets de l'Europa comunitària. En general es tracta d'una població que s'ocupa en tasques de certa qualificació professional en els quals podem distingir tres tipologies bàsiques:

- a) Immigrants laborals qualificats, d'alta mobilitat, que treballen en ocupacions diverses lligades al turisme, serveis a turistes i/o serveis als residents estrangers (empleats en cadenes hoteleres, animadors turístics, sales de festa, ex-

cutius estrangers, professions liberals).

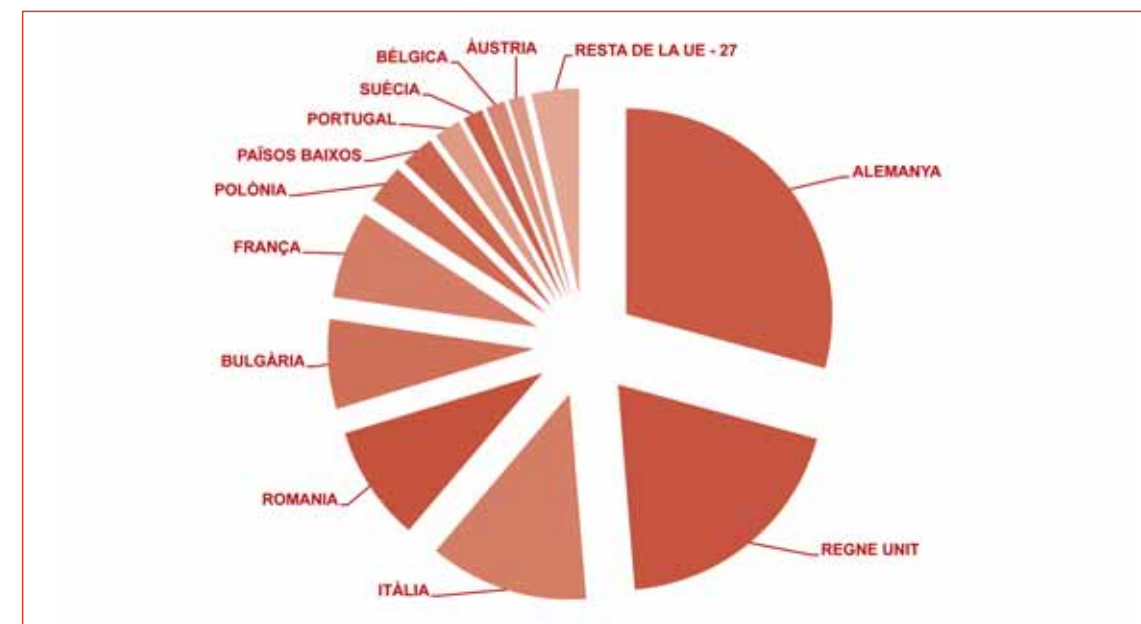
- b) Una immigració laboral d'empresaris composta per executius que han establert els seus negocis a les Illes.
- c) Immigrants laborals menys qualificats, molt especialment des de l'ampliació de la Unió Europea a 27 països. Implica una presència important, molt especialment, de migrants procedents de Romania i de Bulgària, que conjuntament superen les 18.000 persones, moltes de les quals, en una situació transitòria i irregular.

La distribució dels europeus comunitaris per nacionalitats és encapçalada pels alemanys que representen el 29,22% del total, seguits pels britànics que assoleixen el 19,44%. El migrants de nacionalitat italiana ocupen el tercer lloc, incrementats possiblement per persones de doble nacionalitat procedents originàriament de països llatinoamericans. Pel seu índex de presència destaquen també a continuació els romanesos, búlgars i francesos (vegeu fig. 8).

5. La immigració laboral extracomunitària: el domini dels corrents de l'Amèrica Llatina i d'Àfrica

Inicialment caldria establir una diferència entre els immigrants procedents de països europeus extracomunitaris d'economia desenvolupada d'aquells que presenten una situació econòmica menys desenvolupada. En el primer cas es troben els residents estrangers procedents de Suïssa, que d'una manera majoritària són de motivació residencial. Els països extracomunitaris restants del segon grup tenen poca importància percentual. Bàsicament són països de l'est d'Europa que els darrers anys han començat a tenir una certa presència a les Illes, possi-

Fig. 8. DISTRIBUCIÓ DELS ESTRANGERS DE LA UE-27 RESIDENTS A LES ILLES BALEARS PER NACIONALITATS. 2008

blement ofuscada en part pel domini dels residents de la Unió Europea-27. Es tracta d'una immigració que presenta alts índexs de migrants no regularitzats i que s'ocupen en el mercat laboral informal, realitzant tasques moltes vegades poc qualificades, no d'acord amb la seva qualificació professional en els països d'origen. Moltes vegades no poden certificar aquesta qualificació per la manca de reconeixement dels títols per part de l'Estat espanyol.

Les darreres dècades les Illes Balears han experimentat una intensificació notable en l'afluència d'immigrants laborals procedents d'àmbits extraeuropeus. Destaca el volum de nous arribats des de diversos països d'Àfrica, Amèrica Llatina i Àsia. Aquests fluxos d'immigrants estrangers de direcció sud a nord registren una acceleració important de la seva arribada a les Illes molt especialment des de la segona meitat dels anys noranta del passat segle xx. Inicialment aquest corrent apareix liderat per una immigració d'origen africà, que de manera significativa procedia del Magrib, convertint d'aquesta manera la costa sud mediterrània en

una àrea de partida de fluxos migratoris cap a l'àrea nord mediterrània, que es converteix en una important àrea d'atracció immigratòria des dels anys vuitanta del passat segle xx. La línia europea de la Mediterrània es conforma d'aquesta manera com la frontera sud de la Unió Europea, el que determina una presència important d'immigrant d'origen extraeuropeu.

Diferents factors incideixen en el procés d'aquesta immigració extraeuropea. Inicialment cal destacar factors relacionats amb el reptes demogràfics i econòmics que sofreixen els països emissors d'immigrants, relacionats tant amb els elements de tipus geodemogràfic com amb les fluctuacions econòmiques d'aquestes regions del món. Però en el cas d'Espanya, que posteriorment incideix en el de les Illes Balears, cal també assenyalar la incidència de factors relacionats amb l'accessibilitat. Aquest és un factor que facilita l'especialització turística d'Espanya i en concret de les Illes Balears. L'elevat nombre de turistes entrants facilita l'entrada d'immigrants a través de visats turístics. Aquests factors es

complementen amb la inexperiència fronterera que tenia l'Estat espanyol, obert tradicionalment a la vorera nord de l'Àfrica mediterrània per motivacions de proximitat geogràfica amb Àfrica abans de la seva integració a la Unió Europea. I en segon lloc, la tradicional obertura amb els països llatinoamericans per raons de caràcter històric. També el període de bonança econòmica que han registrat les Illes des del 1994 han convertit el territori en un espai de crida de migrants que obeeix a factors i motivacions diversos, entre els quals destaquen la intensitat de l'activitat turística de les Illes, la necessitat de mà d'obra en el sector de l'agricultura intensiva i la important demanda de treballadors en el sector de la construcció. Aquests factors han implicat un augment de la presència de treballadors que es troben en situacions diverses. Són els immigrants els que es troben en una situació de major feblesa, sobre els que poden impactar les conseqüències d'un alentiment de l'economia que implicaria processos d'atur sobre aquesta població immigrada que podria quedar-se al marge del món laboral en situacions d'exclusió social i fins i tot provocar retorns forçats i/o no desitjats. El conjunt d'aquests immigrants extracomunitaris representa el 49,03% del total dels estrangers. El col·lectiu dominant entre els immigrants extracomunitaris correspon actualment al col·lectiu originari de diversos països llatinoamericans.

El contingent d'immigrants africans supera les 30.000 persones, de les quals un 72% procedeix dels tres països del Magrib. La gran majoria són originaris del Marroc, país que concentra el 89,19% de tots els africans. El segon lloc amb importància entre els africans és ocupat pels immigrants originaris de Nigèria als quals segueixen els provinents del Senegal i amb percentatges

molt més baixos els procedents d'Algèria i Mali. Altrament, el col·lectiu dels migrants procedents de diferents països llatinoamericans tenen una distribució més complexa. El 91,30% dels residents americans són originaris de països d'Amèrica del Sud, mentre que el 7,20% són d'Amèrica Central i del Carib. Globalment sumen més de 66.000 persones, de les quals una cinquena part són originàries de l'Equador. Segueixen als equatorians els procedents de l'Argentina seguits pels procedents de Colòmbia i Bolívia. Globalment aquests quatre països concentren el 65,74% del total del col·lectiu immigrant americà. Finalment, la immigració d'origen asiàtic és representada per 6.726 persones, dominants entre elles les originàries de la Xina, seguides per les de Filipines i de l'Índia.

6. Les implicacions geodemogràfiques de la immigració a les Illes Balears

Existeix una percepció diferencial del fet migratori per part de la societat receptora balear en funció de la tipologia, direcció i origen geogràfic. Des de la perspectiva social són els col·lectius de migrants laborals menys qualificats els que es troben en una situació que implica fenòmens d'amuntegament urbà, processos d'inestabilitat laboral, precarietat, vulnerabilitat i desprotecció. L'arribada d'aquests grups de migrants possiblement ha implicat una millora relativa de les seves condicions de vida en relació a la situació que tenien en els països d'origen, però les actituds socials de la societat receptora poden derivar cap a situacions d'indefensió, marginalitat i/o discriminació. Aquestes situacions afecten de manera més greu el col·lectiu d'immigrants no regulats envers els quals sorgeixen problemes de convivència que impli-

quen actituds racistes i/o xenòfobes. Si l'actitud dels immigrants deriva cap a una resocialització amb una adaptació al nou model d'estil de vida que troben a les Illes Balears es poden considerar fenòmens positius dels quals resulten processos d'enriquiment cultural en un marc de tolerància i universalisme i de vivència en un entorn més obert, especialment en el cas de les dones. Des de la perspectiva de la coexistència cal tenir en compte que la presència d'aquest grup de migrants pot ser percebuda com un factor d'incidència sobre l'augment de la competència pels recursos, l'assistència social, l'habitatge, la sanitat i l'educació.

La situació és prou diferent en el cas dels migrants estrangers procedents de països d'economia desenvolupada. Els migrants de tipus residencial d'oci, descans i/o retir consideren les Illes com un refugi on passar els darrers anys de la seva vida. Aquest procés migratori de tipus residencial no laboral presenta altres tipus d'implicacions territorials i socioculturals prou diferenciades de les del corrent sud-nord. Entre els impactes territorials destaquen els efectes sobre els canvis en el model d'ús del sòl, la seva incidència sobre el mercat immobiliari, l'augment de la demanda d'habitatges en àrees urbanes i rurals, l'increment del procés d'especulació i/o els impactes sobre els preus de les terres rurals i el valor de l'habitatge urbà. Entre les conseqüències socioculturals es poden assenyalar els impactes relacionats amb el sorgiment de mecanismes tipus "gueto" o d'enclavament ètnic de nacionalitats que poden provocar situacions definides pel sorgiment d'enclavaments residencials. La reacció d'aquests col·lectius de residents enfront d'un sentiment de sentir-se estranys a l'arribada a les Balears, implica reedificar un conjunt de xarxes de tipus social que no contribueixen

gaire envers una situació d'integració i/o apropament cultural. Les xarxes socials esmentades tenen un paper important a l'hora de superar el sentiment d'arribada a una destinació, des de la seva perspectiva estranya, fet que intenten fer a través de la proliferació d'activitats que són canalitzades a través d'associacions, clubs i/o altres tipus d'entitats a les quals l'accessibilitat està generalment limitada a persones de la mateixa nacionalitat. A molts només els preocupa per accedir als serveis bàsics de l'energia elèctrica, recollida de fems, aigua, clavegueram i seguretat ciutadana.

Entre els efectes de la intensificació de l'arribada de nous immigrants estrangers destaquen aquells que es refereixen a la demografia. El primer dels quals es refereix a la incidència de la immigració sobre la piràmide de població de les Illes de 2008. Aquesta piràmide presenta una forma que fa que es puguin definir les Balears com un territori d'adults, ja que mostra la incidència des de la perspectiva geodemogràfica dels fluxos migratoris que s'han convertit els darrers anys en un dels factors més influents que han fet canviar pautes, tendències i característiques de les seves estructures per sexe i edat. El procés d'envelliment de la població balear que es detectava a la dècada dels anys vuitanta i inicis dels noranta del passat segle xx es matisa per les incidències esmentades. D'una part s'assisteix a un augment dels naixements registrat des de 1997 que es tradueix en una lleugera ampliació de la base piramidal ja observable en el grup d'edats de 0 a 4 anys. Sobre aquest fet té una certa importància l'arribada dels migrants estrangers, com comentarem posteriorment. Aquesta incidència també és visible amb un augment global dels joves de menys de 15 anys a través dels processos de reunificació familiar lligada a la immigra-

ció. Aquest ressorgiment de la població jove representa un canvi amb relació a les tendències esmentades registrades fins els anys vuitanta que implicaren una reducció del nombre de joves tant en pes com en nombre total. Aquest fet té conseqüències que afecten bàsicament les demandes de serveis relatius als sectors de l'educació i la salut pública. D'altra part la mobilitat humana que han registrat les Illes Balears la darrera dècada les ha convertides en un territori de persones adultes (15-64 anys) que representen quasi el 70% del total de la població balear. Aquesta acumulació d'adults és el resultat de l'agregació del nou contingent d'immigrants a la important generació de persones nascudes en la fase del "baby boom" balear que actualment es troba entre els 27 i 39 anys. Els fluxos immigratoris incideixen bàsicament en els grups d'edats adultes joves, entre els 25 i 45 anys, i donen lloc a una forma piramidal en la qual es pot observar un bombament important dels paràmetres que representen aquests grups d'edats.

A més, la immigració dels estrangers incideix directament en l'augment del nombre de naixements que registren les Illes Balears des de 1997. En aquesta circumstància tenen un pes important els processos de reunificació familiar i de formació de noves parelles mixtes entre estrangers i persones de nacionalitat espanyola. Aquest fet és clarament visible els darrers anys a través de l'augment dels percentatges de fills nascuts de mare estrangera. L'aportació de les dones estrangeres el 2007 representa el 28,16% del total dels naixements a les Illes Balears. Aquest percentatge representa un gran increment especialment si es compara amb el pes dels fills de mare estrangera nascuts el 1996 que fou del 6,58%. Aquesta xifra augmenta de manera progressiva al llarg dels anys

següents passant al 7,32% el 1997, el 10,77% el 2000, el 17,73% el 2002, el 21,43% el 2004, el 24,08% el 2005 i el 26% el 2006. La xifra actual assolida és prou superior a la mitjana d'Espanya i representa el 3,56% dels totals dels naixements de mare estrangera de tota Espanya. La distribució actual dels fills nascuts de mares estrangeres presenta un domini dels nascuts de mares dels països d'Amèrica Llatina que concentraren el 2007 el 38,39% dels naixements, seguits per l'aportació de les mares europees que fou a la mateixa data del 30,33%. Altrament, els fills de mares africanes representaren el 26,15%.

Així mateix l'increment del nombre de matrimonis amb un dels cònjuges estrangers, almenys, assoleixen el 33,03% del total dels matrimonis celebrats el 2007, i representa el 4,09% del total de l'Estat espanyol.

7. Com a conclusió

Els trets, les característiques i les estructures de la població de les Illes Balears han experimentat canvis importants les darreres dècades. Un dels elements més influents en els canvis s'ha de relacionar amb la mobilitat humana que ha convertit les Illes en un territori d'acolliment d'immigrants, molt especialment procedents de països estrangers. El desenvolupament del turisme de masses i el creixement d'altres sectors així com la necessitat de mà d'obra per part del món laboral en són causes, si bé tampoc no s'ha d'oblidar l'atracció de les Illes com a preferents per la residència d'un bon nombre d'estrangers de caràcter no laboral. En relació a la important presència d'estrangers a les Illes Balears destacam:

1. Els fluxos immigratoris han representat la major aportació de persones al creixement de la població absoluta de les Illes Balears els darrers 15 anys.
2. El model migratori d'estrangers es basa en un complex joc de dualitats que defineixen les Illes Balears com un territori de cruïlla (rics/pobres; empleats en ocupacions qualificades / feina en tasques no qualificades; regularitzats / sense papers; complementarietat/competència).
3. D'un model migratori tipus "Nova Florida" (de motivació i consum residencial) s'ha passat a un model migratori tipus "Nova Califòrnia" (mescla de consum i producció i/o de motivacions econòmiques laborals –tant d'originaris comunitaris com extracomunitaris– i residencials no laborals).
4. L'1 de gener del 2008 el nombre total d'estrangers empadronats era de 222.331 persones que representaven el 20,75% del total de la població de les Balears.
5. Del total dels estrangers empadronats el 2008 aproximadament la meitat procedeixen de països comunitaris (UE-27), increment que es deu bàsicament a l'agregació dels dos nous països, Bulgària i Romania.
6. En l'evolució recent de la presència d'estrangers es detecta un canvi en la procedència per grans àrees geogràfiques. Del predomini dels europeus comunitaris s'ha passat a una tendència en la qual la presència dels extracomunitaris s'apropa al total dels estrangers de la UE-27. Cal assenyalar l'important increment dels llatinoamericans (30,07%), que han superat els darrers 5 anys els procedents d'Àfrica (13,51%) i destaca així mateix l'emergència dels asiàtics, molt especialment amb l'increment dels xinesos.
7. Per països destaquen en primer lloc els procedents d'Alemanya, seguits a certa distància pels originaris del Regne Unit que presenten un pes molt semblant als procedents del Marroc. A major distància i completant els top-10 segueixen amb una tendència a l'increment els procedents d'Itàlia, l'Equador, l'Argentina, Romania, Colòmbia, Bolívia i Bulgària.
8. En els perfils per edats es detecten dos tipus de perfils molts clars: el perfil adult jove, propi dels estrangers residents procedents dels països africans, llatinoamericans i asiàtics (un màxim de 25-34 anys) i un perfil d'adult madur i vell, que correspon als originaris de la UE (dos màxims separats, un entre els 35-49 i un altre entre els 60-65 anys).
9. De l'arribada de nous immigrants resulten efectes diferents sobre les característiques geodemogràfiques de la població. D'una part afecten les formes de les piràmides de població amb un bombament considerable en els paràmetres d'edats joves adultes (25-45 anys), causa de l'increment de persones adultes joves. De l'altra destaca la seva contribució a l'increment del nombre de naixements, el que implica que el 2006 un de cada quatre nascuts és fill de mare estrangera.
10. Cal assenyalar també la incidència en el mercat laboral, on és prou significativa la presència d'estrangers en l'increment d'afiliats a la Seguretat Social, que el 2007 assoleix el 17,71% del total dels afiliats, si bé cal destacar l'existència d'un bon nombre d'estrangers, bàsicament extracomunitaris, ocupats en l'economia submergida i/o informal.

Els moviments migratoris han convertit les Balears en un exemple de mobilitat humana complexa, resultat de les diferents onades immigratòries que han anat arribant des de l'inici de la irrupció del turisme de masses a finals de la dècada dels anys cinquanta del passat segle xx. Els canvis socials soferts a les Illes s'han desenvolupat d'una manera molt ràpida, el que implica una sensació de desestructuració social. L'etapa tradicional d'una immigració peninsular espanyola ha estat superada per nous models migratoris en els quals cada dia té més importància la presència d'immigració estrangera. Les darreres dècades aquesta presenta endemés canvis en els tipus, orígens i motivacions. D'una exclu-

siva immigració residencial d'europaus de tipus d'oci, descans i retir (fenomen "Nova Florida"), arribada des de la dècada dels anys setanta, s'ha derivat cap a un altre tipus en el qual cada vegada destaca més la presència d'immigrants laborals d'origen europeu i extraeuropeu. La seva atracció s'ha de relacionar amb el mercat laboral influït pels efectes del desenvolupament turístic i la presència d'un important contingent de residents estrangers no laborals. És la manifestació d'un fenomen de "Nova Califòrnia". La presència d'immigrants estrangers de tipus vacacional obeeix d'altra part a motivacions no laborals. Perceben les Illes Balears com un refugi residencial.

Bibliografia

Rodríguez, V.; Salvà, P.; Williams, A.M. "Northern Europeans and the Mediterranean: a new California or a new Florida". Dins: King, R.; De Mas, P.; Mansvelt Beck, J. (ed.). *Geography, Environment and Development in the Mediterranean*. Brighton: Sussex Academic Press, 2001. p.176-195.

Salvà Tomàs, P. "Foreign immigration and tourism development in Spain's Balearic Islands" Dins: Hall, M.; Williams, A.M. (ed.). "Tourism and Migration: News relationships between production and consumption". Dordrecht-London: Kluwer Academic Publishers, 2001. p. 119-134.

— "The complex human mobility flows in the Mediterranean Region: The case of the Balearic Islands as phenomenon typ «New California»". Dins: Montanari (ed.). "Human Mobility in a Borderless World". Roma: Società Geografica Italiana, 2002. p. 243-258.

— "Tourist Development and Foreigner Immigration in Balearic Islands" Dins: *REMI: Revue Européenne des Migrations Internationales*. Université de Poitiers, 2002. (18) 1. p. 87-101.

— "Las Islas Baleares como espacio mediterráneo de encrucijada de la inmigración de extranjeros: De un fenómeno tipo «Nueva Florida» a un modelo inmigratorio de «Nueva California»". Dins: García Castaño, F.J.; López, C.M. (ed.). *La Inmigración en España. Contextos y alternativas*. Granada: Laboratorio de Estudios Interculturales, Universidad de Granada, 2002. Vol. II, p. 265-274.

— "La inmigración en Baleares: De un fenómeno tipo «Nueva Florida» a un modelo migratorio de «Nueva California»". Dins: Aubarell, G. (dir.). *Perpectivas de la inmigración en España. Una aproximación desde el territorio*, Barcelona: Icaria Editorial, 2003. p. 129-154.

— "The Mediterranean Region as crossroads of intercontinental human mobility: the Balearic Islands case". Dins: Ishikawa, Y.; Montanari, A. (ed.). *The new geography of human mobility. Inequality trends*. Roma: Home of Geography-IGU-Società Geografica Italiana, 2003. p. 7-19.

Salvà Tomàs, P. (coordinador); Albertí Huguet, P.; Bonnín Cortès, C.; Spínola López, M.A. "Una aproximació a la immigració d'estrangers a les Illes Balears". Palma: Sa Nostra, 2005.